

Αναγκαστική (ψυχιατρική) νοσηλεία: υγεία ή ελευθερία;

[Αυγή, 25 Οκτωβρίου 2008]

του Ευτύχη Φυτράκη

Δεν είναι λίγες οι φορές που η Ελλάδα περηφανεύεται για τη σύγχρονη, φιλελεύθερη και προοδευτική νομοθεσία της, σε σημαντικούς τομείς της δημόσιας ζωής. Ωστόσο στην απτή πραγματικότητα, συχνά, εντοπίζεται η ακριβώς αντίθετη εικόνα, όπου η απόσταση από το νόμο μετριέται με διαστημικά μέτρα και σταθμά. Μια τέτοια περίπτωση είναι και αυτή της νομοθεσίας για την ακούσια (ψυχιατρική) νοσηλεία, όπου η ανεπάρκεια του συστήματος ψυχικής υγείας έχει μετατρέψει την αναγκαστική νοσηλεία από εξαίρεση σε κανόνα.

Η ακούσια νοσηλεία επιφέρει μια διπλή κάμψη στα δικαιώματα του ανθρώπου: στέρηση της ελευθερίας κίνησης και υποβολή σε ιατρικές πράξεις χωρίς συναίνεση. Όμως, η στέρηση τη ελευθερίας ενός ατόμου αποτελεί βάνανυση προσβολή ατομικού δικαιώματος και συγχωρείται μόνο για όποιον τέλεσε κάποιο έγκλημα αφού μάλιστα προηγηθεί καταδικαστική απόφαση. Από την άλλη πλευρά, κανείς ελεύθερος άνθρωπος δεν μπορεί να νοσηλευτεί «με το ζόρι», αφού βασική προϋπόθεση για τη διενέργεια ιατρικών πράξεων, πλην εξαιρέσεων (π.χ. παιδιά), αποτελεί η προηγούμενη συναίνεση του ασθενούς.

Από το 19ο αιώνα δημιουργήθηκε ένα σύστημα αναγκαστικού εγκλεισμού για την «περισυλλογήν και περίθαλψιν» των «φρενοπαθών» στο οποίο ο (ψυχικά ασθενής) άνθρωπος ήταν, κυριολεκτικά, στο έλεος των καταχρήσεων. Η εικόνα του ασύλου της Λέρου αποτέλεσε σύμβολο μιας ολόκληρης εποχής, μιας σταθερής πολιτικής αλλά και μιας πολύ ισχυρής εξουσιαστικής νοοτροπίας. Ο ισχύων νόμος 2071/1992, αντίθετα, έθεσε σε ορθολογικές βάσεις το πλαίσιο της ακούσιας νοσηλείας, προβλέποντας ουσιαστικές προϋποθέσεις και διαδικαστικές εγγυήσεις, κατάλληλες -κατ' αρχήν- για την αποτροπή καταχρήσεων. Αυτοί οι νεωτερισμοί, ωστόσο, προκάλεσαν αντιδράσεις από το ψυχιατρικό και δικαστικό σύστημα, τα οποία συνέχισαν (αυτάρεσκα) να λειτουργούν ερήμην του (νέου) νόμου!⁽¹⁾

Σήμερα γνωρίζουμε ότι με μια απλή αίτηση των συγγενών ή των γειτόνων, χωρίς κανένα αποδεικτικό στοιχείο, εκδίδεται μια εισαγγελική παραγγελία νοσηλείας και η περιπέτεια αρχίζει⁽²⁾. Με το τυποποιημένο έντυπο της Εισαγγελίας, η Αστυνομία αναλαμβάνει να «συλλάβει» τον τρελό με τα δικά της μέσα: γκλοπς, χειροπέδες, περιπολικά ..! Θα ακολουθήσουν δύο-τρεις λέξεις, όπως «ψυχωτικού τύπου εκδηλώσεις» ή «ψυχωσική συνδρομή», ως παρωδία ψυχιατρικής γνωμάτευσης, για να «πιστοποιηθεί» η ανάγκη ακούσιας νοσηλείας. Στη δίκη που μπορεί να γίνει, ο ασθενής θα είναι κατά κανόνα απών αλλά ούτε και κανείς δικηγόρος ή ψυχίατρος θα τον υπερασπιστεί. Η δικαστική απόφαση που εκδίδεται φαίνεται, κατά κανόνα, απλώς να επικυρώνει τη γνωμάτευση. Έτσι όμως η σημαντικότερη εγγύηση του πολίτη απέναντι στην εξουσιαστική βία, δηλ. η δικαιοσύνη, καταλήγει μια απλή τυπική σφραγίδα.

Κατά την ψυχιατρική νοσηλεία του ασθενούς πρέπει να γίνεται σεβαστή η αξιοπρέπειά του και να διασφαλίζεται η ελευθερία του, αξίες που συνθέτουν τους δύο βασικούς πυλώνες της ανθρωποκεντρικής συνταγματικής μας τάξης. Κι όμως, οι καταχρηστικές καθλώσεις και απομονώσεις στα ελληνικά ψυχιατρεία διαπιστώνονται και από διεθνείς οργανισμούς⁽³⁾ ενώ τα τελευταία χρόνια δυο φορές ήλθε στο φως της δημο-

σιότητας η τραγική είδηση ότι κάποιος έγκλειστος ψυχασθενής κήκε ζωντανός, όντας δεμένος και εγκαταλελειμμένος.

Σύμφωνα εξάλλου και με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που με σειρά αποφάσεων απαιτεί την τήρηση των διαδικασιών του εσωτερικού δικαίου, η πλειοψηφία των ακούσιων εγκλεισμών θα δικαιολογούσε σήμερα την καταδίκη της Ελλάδας για παραβίαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Συνολικά, φαίνεται ότι τόσο η δικαιοσύνη όσο και η επίσημη ψυχιατρική αποδείχθηκαν ανίκανες να εγγυηθούν τα δικαιώματα του ανθρώπου-ψυχικά ασθενή! Ο ακούσιος νοσηλεύόμενος, δηλ. ο ψυχασθενής κρατούμενος, δεν έχει δικαιώματα ούτε ως ασθενής ούτε ως κρατούμενος και το χειρότερο είναι μόνος και ανυπεράσπιστος⁽⁴⁾.

Δεκαέξι χρόνια από τη μεταρρύθμιση του νόμου για τον ακούσιο ψυχιατρικό εγκλεισμό και με προχωρημένο το πρόγραμμα αποασυλοποίησης είναι καιρός να μιλήσουμε ξανά, ίσως από μηδενική βάση για το θέμα. Η διαπίστωση της ανομίας δεν είναι πια αρκετή, αντίθετα οι συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απαιτούν δράση. Η αριστερά δεν μπορεί παρά να έχει εδώ ένα λόγο αλληλεγγύης στους αδύναμους, προβάλλοντας υγεία και ελευθερία όχι ως νομικό δίλλημα αλλά ως διπλό κοινωνικό αίτημα.

(1) Βλ. Ν. Παρασκευόπουλος - Κ. Κοσμάτος, Ο αναγκαστικός εγκλεισμός του ψυχικά ασθενή σε ψυχιατρείο, 1997.

(2) Βλ. σχετ. Συνήγορο του Πολίτη, Ειδική έκθεση (2007) και Πόρισμα (2004): <http://www.synigoros.gr>

(3) C.P.T., Έκθεση για την Ελλάδα (2006), § 145-146.

(4) Τ.Σαζ, Νόμος, ελευθερία, ψυχιατρική, 2007

Ο Ευτύχης Φυτράκης είναι διδάκτορας νομικής, ειδικός επιστήμονας στο Συνήγορο του Πολίτη.